

Радош Бајић

Одговор Николи из Ванкувера

Као да после нас живот на земљи није ни планиран

„Молим вас, ако ми можете одговорити: У ком делу Србије се налазе крајолици и пејзажи које сте снимали у серији 'Село гори'? Такве бајковите слике природе и лепоте никада и нигде до сада нисмо видели. Жена ми је Канађанка и никада није била у Србији. Желим да њу и децу следећег лета доведем у отаџбину мојих дедова, да проведемо одмор и обиђемо пределе и места на којима сте снимали. Поздрав и хвала, Никола из Ванкувера.”

За четири године приказивања нашег серијала добили смо много писама са оваквом или сличном садржином. Плаветнило неба изнад Шумадије, одсјај и пркос најопеваније српске реке Мораве која вијуга између спрудова и врбака, разуђеност и поетика винограда, откоса и ливада у Левчу – никога није оставила равнодушним. Преточене у колорит филмске и телевизијске слике, амбијенталне визуре локација и завичаја јунака једне имагинарне приче, нису деловале као сурогат.

Никола из Ванкувера, као и хиљаде других – пожелео је да пронађе стварност, да је опипа, да јој се приближи и доживи је директно. Колико је Бог био издашан према Србима кад им је дао прелепе пашњаке, планине, реке, ушушкана села у залеђу брежуљака, левачне низије налик на платна француских импресиониста – потоке, језера и реке као крвоток живота и опстанка – не може стати у речи. Да ли су се стварно пилоти НАТО-а дивили и плакали док су у „Милосрдном анђелу” без милости и надмоћно шпартали нашим парчетом неба и изручивали товари бомби на непослушне Србе и призоре невиђених лепота испод њих, које су гледали кроз плексиглас својих скафандера? Да ли је стварно било тако или смо у својој генетској менталној склоности да сами о себи производимо митове – измислили и ову причу? Да нам буде лакше и зарад маркетинга на прву лопту. За повод о којем је реч – то није ни битно.

Колико заправо волимо и чувамо своју земљу? Због чега нам је све оно што није у нашој авлији страно и туђе? Зашто се тако непријатељски и бахато опходимо према потоку који тече поред наше куће и ливадама које затрпавамо грађевинским шутом, зарђалим шпоретима и шасијама старих аутомобила?

Да ли збиља верујемо да ће се разградити и нестати у земљиној утроби, као да су огризак јабуке – стотине хиљада пластичних боца из којих смо у своја грла сасули пиво, киселу воду и ароматизоване разнобојне текућине, које као без мозга бацамо на њиве и ливаде, уз обронке храстове шуме и траву поред аутопута?

Као да је сценографија холивудског хорора, са шибља и тополовог грања у водотоку сваке српске реке, сваког пролећа злослутно вијоре остаци милиона бачених пластичних кеса. Никако да нас опомену да немамо права да уништавамо благодети које нам је природа дала. Разморе нашег немара потиру сву нашу цивилизацијску, интелектуалну, емотивну и духовну надмоћ у универзуму и свводе нас у тор најпримитивнијег облика живота. Да једемо и преживљавамо. И да при том дугорочно и ненадокнадиво уништавамо наше природно станиште, као да после нас живот на земљи није ни планиран.

Какав одговор да дам Николи из Ванкувера? Смем ли да му кажем истину – да смо, пре него што смо усмерили објектив камере на моравску обалу у селу Кукљин, морали да засучемо рукаве и да данима чистимо и односимо камионима кубике ђубрета и нечистоће? Смем ли да гарантујем да убрзо после нашег одласка на истим тим обалама није васкрсла нова депонија са товарима шута, поломљеног стакла, исцепаних цакова од вештачког ђубрива, скелета исхабаних фрижидера и поломљених екрана старих телевизора? Признајем – не смем. Морам да заћутим од стида и да Николу оставим без одговора.

Пре извесног времена боравио сам десетак дана у Словенији. Нека ми буде опроштено, завидео сам Словенцима. У сваком тренутку и на сваком месту могао сам да се уверим колико они воле и чувају своју земљу. Био сам упоран да на шетачкој стази на Бледу, на раскрсници испред сеоске кафане у селу Рогник, на огромном паркингу испред тржног центра у Љубљани, у околишу винарија на Горишким брдима, или ма где, пронађем на земљи макар један бачени пикавац или згужвану лименку. То ми није пошло за руком. Схватио сам да они пазе и поштују своју земљу, да јој угађају, да су јој захвални и да је негују.

Они живе од своје земље, од пашњака на којима пасу њихове краве које им дају млека, којим хране своју децу, од чистих шума, бистрих река, језера и планина које опседају људи што ту долазе да се одморе и напуне душу и поглед, и који су спремни да то добро и лепо плате.

Питам се колико је милиона евра потрошило надлежно министарство, на чијем челу је млађани министар родом из Суботице, за кампању „Очистимо Србију”, која је протутњала пре извесног времена – више у нашим медијима него у реалном животу? И коју више нико не помиње. Слутим и знам која је кампања сада на реду.

Што јој више идемо у сусрет све су нервознији и узнемиренији препознатљиви ликови наше стварности који ће ускоро да нам се насмеше са панела градских билборда и постера залепљених по селима, на бетонским бандерама широм Србије. Идемо у сусрет новој будућности – хоћемо ли бити бољи и лепши?

Тиски цвет

Царство: Animalia (животиње)
Раздео: Arthropoda (зглавкари)
Класа: Insecta (инсекти)
Поткласа: Pterygota (крилати инсекти)
Ред: Ephemeroptera (водени цветови)
Фамилија: Palingeniidae
Род: Palingenia
Врста: Palingenia longicauda (тиски цвет)

Водени цветови представљају један од најстаријих редова инсеката који датира из периода карбона (пре 290-350 милиона година) због чега их називају и живим фосилима. У прошлости ова група инсеката је била далеко бројнија међутим данас постоји само око 1600 врста.

Животни циклус тиског цвета започиње полагањем јаја у водену средину. Из јаја се, након 45 дана, легу ларве. Развиће ларви траје око 3 године при чему се у просеку пресвуку 20 пута. На крају ларвеног стадијума између тела и ларвене кошуљице ствара се слој ваздуха, услед чега ларва постаје лакша и исплива на површину воде где се преображава у адултни облик. Из мушких ларви развијају се мужјаци у стадијуму субимага који није полно зрео, затим одлазе на обалу , дрвеће или чамце где се последњи пут пресвлаче и започињу „љубавни“ лет. Одрасле женке се директно развијају из ларви. Масовна појава јединки тиског цвета најчешће се дешава у другој половини јуна и назива се ројење. Рој у почетку садржи само мужјаци, а нешто касније у рој улазе и женке. Након парења , које се одвија у ваздуху, мужјаци одмах умиру, а женке након полагања јаја. Живот адултне јединке траје од неколико сати до једног дана.

Један од разлога угрожености тиског цвета потиче од карактеристика саме врсте. Познато је да одрасле јединке не лете далеко од места излегања, па самим тим имају ниску способност колонизације. Регулациони радови на рекама такође, представљају факторе који су довели до смањеног броја јединки ове врсте. Ранијих година бројност водених цветова је била веома велика, тако да су за време ројења покривали површине водотокова и околног земљишта. Када су воде постале загађеније и бројност ових инсеката је смањена. Као резултат тога, реке су постале сиромашне рибом јер је један од њихових главних извора хране нестао. Тиски цвет, некада широко распрострањена европска врста, данас се среће само у средњем и доњем току Тисе и неким њеним притокама.

Александра Малбашки

Стари парк

„Паркови су озарујућа места где се узвишени људски порив, да Природа буде збрана и посебним маром угошћена, сусрећу тихи прохтеви људске Душе и недокучиви, пророчки гласови Природе.“

Радивој Шајтинац

На крајњем северу Баната, на левој обали реке Тисе простире се новокнежевачки

парк. Заједно са дворцима племићких породица које су ту живеле чини непоновљиву целину склада, природе и градитељске баштине овог поднебља. Парк у Новом Кнежевцу први пут је стављен под заштиту државе као природни споменик вртне архитектуре Решењем СО Нови Кнежевац 15. септембра

1975. године, а након извршене ревизије природних вредности 1990. године, проглашен је као споменик пејзажне архитектуре под именом Парк у Новом Кнежевцу. Парк се простире на површини од скоро 10 хектара . Објекти који се налазе у парку су под заштитом државе као споменици културе. Дворац Шулпе – Сервицки (данашња зграда суда) заштићен је 1952. године на предлог Покрајинског завода за заштиту споменика културе из Новог Сада као културно добро великог значаја. Дворац грофа Артура Малдегема (данашња зграда библиотеке), изграђен 1910. године, заштићен је 2001. године Одлуком Владе Републике Србије. Ослањајући се на чињеницу да је парк настао у функцији изграђених објеката његов настанак се одвијао заједно са изградњом дворца Марка Сервијског (1793. – 1804). Изградњом двораца породице Талијан и Фајлич током XIX века и Малдегем почетком XX века парк се шири и досеже данашње димензије. Мало је насеља у Војводини у чијој прошлости сусрећемо толико племићких породица као у Новом Кнежевцу.

Као најзаслужнији за изглед парка издваја се Емил Талијан (20. фебруар 1859. – 4. децембар 1911). Као велики авантуриста, светски путник, страсни ловац, доносио је из разних крајева света биљке које је сadio у парку и сам водио бригу о њима. Такође се издваја и Катарина Миланковић-Паћански „де Висак“ која је живела у дворцу Сервијски. Она је радила на уређењу дворца, како ентеријера, тако и екстеријера. Ангажовала је врхунске баштоване који су се трудили да уреде парк по

узору на бечке дворце.

Концепција Новог Кнежевца је таква да улица Краља Петра I Карађорђевића чији део је затворен за саобраћај и има функцију шеталишта, излази на северо – источни део парка. Западна страна парка лежи на самој обали реке Тисе одакле се пружа прелепа визура. Дужином насељеног дела Новог Кнежевца изграђен је кеј уз реку

Тису који има између осталог и функцију шеталишта. Овим је заокружен један зелени комплекс у којем мештани и туристи радо уживају. Стари парк у Новом Кнежевцу је формиран на благо заталасаном терену са релативно малим висинским разликама. Нови Кнежевац па и сам парк се налази у умерено континенталној клими. Парк се одликује великом разноврсношћу дендрофлоре (dendro = дрво, flora = биљне врсте неке области). У паку су заступљене како аутохтоне тако и алохтоне врсте распостранјене у виду дрвореда, солитерних стабала и групе стабала.

Анализом дендрофлоре парка током 2008. године забележено је 1.137 примерака дрвенастог биља. У парку преовладавају лишћари, којих има 46 генотипова са 899 јединки, над четинарима којих има свега 10 генотипова са 238 јединки. Жбунасте форме у парку скоро и да не постоје ако се изуму тиса и шимшир који су одавно прерасли димензије жбунастих форми.

Дужином обале реке Тисе постоји велелепни дрворед липе – *Tilia*sp. (сл. 1.) Емил Талијан је саднице липе увезао из Италије и посадио их у два реда дужином обале. Изградњом новог кеја ред стабала ближи обали је уништен а континуитет другог реда је нарушен услед затрпавања стабала. Иако нарушеног континуитета данашњи једностранни дрворед се може оценити високом оценом виталности и декоративности и представља изузетну вредност за сам парк.

Сл. 1.: Дрворед липе – *Tilia*sp.

У централном делу парка постоји једностранни дрворед софоре- *Sophora*japonicaL. који се налази уз главну стазу (саобраћајницу) тј. садашњу улицу Цара Душана са њене западне стране. Услед велике старости стабла су мање кондиције али веома значајна за парк, такође је и континуитет стабала нарушен.

Са задње стране дворца Марка Сервиског налазе се линијски засађена стабла тисе – *Taxusbaccata*L.(сл. 2.) Првобитно су се ове тисе гајиле као топијарне форме и имале су купаст изглед . Услед неадекватног одржавања јединке су прерасле у права стабла и данас одају утисак дрвореда.

Сл. 2.: Дрворед тисе – *Taxus baccata* L.

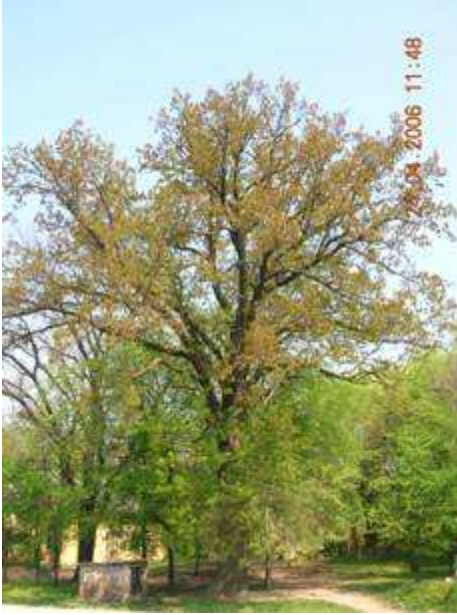
Приликом изградње саобраћајнице а у циљу озелењавања тог дела парка посађен је једностранни дрворед дивљег кестена – *Aesculus hippocastanum* L. (сл. 3.) налази се са западне стране главне стазе тј ул. Цара Душана, и изразите је декоративности у фази цветања у пролеће. Цветови су беле боје скупљени у усправне метличасте цвасти.

Сл. 3.: Дрворед дивљег кестена – *Aesculus hippocastanum* L.

Са источне стране саобраћајнице протеже се мешовити четвороредни дрворед који укључује врсте као што су липа – *Tilia* sp., јавора – *Acer pseudoplatanus* L., јаворолисног платана *Platanus acerifolia* (Ait.) Willd.

У парку се налази много импозантних солитерних стабала старијег и новијег доба. Храст лужњак – *Quercus robur* L. (сл.4) распоређен је скоро у свим деловима парка. Храст лужњак спада у наше аутохтоне врсте и због тога је веома цењен у народу. Група стабла јужно од библиотеке представља остатак појаса аутохтоне шумске вегетације. У парку је било много више примерака међутим до данас је очувано свега три примерка.

Сл.4.: Храст лужњак – *Quercus robur* L.

Храст лужњак пирамидалне форме – *Quercus robur* L. f. *fastigiata*. (Сл.5.) налази се у западном делу парка уз обалу реке Тисе и представља стабло од изузетног значаја за парк.

Сл.5.: Храста лужњака пирамидалне форме – *Quercus robur* L. f. *fastigiata*

У централном делу парка испред дворца Ђурковић – Сервицки налази се једини примерак у парку врсте *Quercus cerris* L. – Цер.

Изузетан примерак мечије леске – *Coryluscolurna*L. (сл.6). налази се јужно од зграде хотела. Ово стабло се одликује изузетно лепим хабитусом.

Сл. 6.: Мечија леска – *Coryluscolurna*L

Понос новокнежевачког парка су и три примерка Гинка – *Ginkgobiloba*L. Ово је дводома врста што значи да постоје мушка и женска стабла. У нашој земљи су изузетно ретки примерци ове старости. Садња гинка се везује за новије доба када се усавршила техника његовог размножавања. На слици 7 је приказано стабло које се налази у централном делу парка.

Сл. 7.: Гинко – *Ginkgobiloba*L.

Велелепно стабло од монументалног значаја у парку је свакако грчка јела – *Abiescephalonica*Loud (сл. 8.) која се налази испред дворца Марка Сервијског у централном делу парка. Ово је четинар који се изузетно добро примио на наше климатске услове што доказује његова величина, декоративност и виталност.

Сл. 8.: Грчка јела – *Abiescephalonica*Loud

Симбол парка је и стабло Дивљег кестена црвеног цвета – *Aesculuscarnea*Hayne (сл.9) које се налази уз сам кеј у јужном делу парка. Изразито је декоративна врста због своје боје цвета. Овај хибрид се ређе може срести по парковима.

Сл. 9.: Дивљи кестен црвеног цвета – *Aesculuscarnea*Hayne

Изузетно необично стабло са карактеристичном грађом хабитуса је јаворолисни платан – *Platanusacerifolia*(Ait (Сл. 10) и налази се јужно од зграде хотела Парк.

Сл.10.: Јаворолисни платан – *Platanus acerifolia*(Ait.) Willd.

Солитерно стабло пауловнија – *Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud. (Сл.11.) има велики значај за колорит парка у пролеће због трубичастих цветове плаве боје. Цвета пре листања. Врста је добила назив по руској принцези Ани Пауловној.

Сл.11.: Пауловнија – *Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud.

Сл.12.: Цвет пауловније – *Paulowniatomentosa* (Thunb.) Steud.

У парку постоји много примерака софоре- *Sophorajaponica*L. Али као најлепши издваја се примерак на сл. 13 који се налази у јужном делу парка.

Сл.13.: Софоре- *Sophorajaponica*L.

Услед дугогодишњег неадекватног одржавања парка развило се много подраста који данас чине изузетно лепе групе стабала од којих се издваја група пољског брест – *Ulmuscarpinifolia*. Ова стабла се налазе у централном делу парка на узвишењу које се популарно назива „Брдо брестова”.

У северозападном делу парка на обали Тисе налази се група стабала келреутерије – *Koelreuteria paniculata* Laxm. (сл.14) Ова врста је изразито декоративна у пролеће у фази цветања јер има цвет жуте боје и као таква даје изузетан колорит парку.

Сл. 14.: Келреутерија – *Koelreuteria paniculata* Laxm

Вредност Старог парка у Новом Кнежевцу огледа се у његовој аутентичности, пејзажној атрактивности, старости и очуваности. Такође има велику еколошку, естетску, културно – историјску, васпитно – образовну као и научно – истраживачку функцију.

Парк представља непроцењиву вредност за Нови Кнежевац. По величини улази у ранг са парковима великих градова. Велики потенцијал парка се огледа и у могућем правцу развоја туризма. Код нас се ретко срећу паркови чија једна страна дужине око пола километара лежи на самој обали реке а да се парк по свом положају у односу на насељено место налази у самом центру, у урбаној зони насеља. Такође је реткост да се на једном месту налази толико вредних културно – историјских знаменитости уклопљени у зелену оазу Новог Кнежевца. Поред ових постоје и многи други разлози због којих би требали да ценимо, чувамо и негујемо оно што имамо а то је свакако наш СТАРИ ПАРК У НОВОМ КНЕЖЕВЦУ.

Душан Гајин, дипл. инж. пољопривреде за хортикултуру